

A. D.

DISSERTATIO GRADUALIS
De

CULTURA INGENII,

Quam

Cum consensu Ampliss. Facultatis Phi-
losophicæ in Regia Academia
Aboënsi,

PRÆSIDE

VIRO ADMOD. REVER. atq; AMPLISSIMO

D. ISAACO
BÖCKLUND/

Sacr. L. L. Prof. Ordin.

Publice examinandam sistit
IOH. BART. ERVAST,
Ofiro - Batn.

Addiend. v. iv. Jun. A. MDCCXXIX.
horis ante merid. solitis,

ABOÆ, Excud. E. FLODSTRÖM,
R. Acad. Typogr.

SACRÆ REGIÆ

MAGNÆ FI

PERILLUSTRI atq; GENEROSISSIMO

DOMINO BARONI,

Dn. REINHOLDO

WILHELMO

VON ESSEN,

GENERALI MAJORI longe Præcellen-
tissimo, per Provincias Ostrobotni-
cam & Cajanaburgensem Gu-
BERNATORI Excellentissimo,

Mecenati Summo.

um ea sit, MECENATES MA-
STRÆ magnitudo, ad quam
rita, justior eorum remu-
tia molienti, vere inculcari queat:
ideo etiam diu dubius hæsitavit a

MAJESTATIS

DEI VIRIS,

REVERENDISSIMO in CHRISTO

PATRI ac DOMINO

D. LAURENTIO

TAMMELIN,

Inclutæ Diœceseos Aboënsis EPISCO-
PO Eminentissimo; REGIÆ ibidem
Academiæ PROCANCELLARIO Magni-
ficentissimo, Venerandi Consi-
storii Ecclesiastici Præsidi
longe Gravissimo,

Patrono meo Maximo.

ximi, excellentiæ & dignitatis VE-
ob summa in REGEM Patriamq; me-
neratio Vos evexit, ut mihi præsen-
Magnos non nisi magna decent;
nimus, utrum NOMINIBUS TANTIS,
tan

tantæ dignitatis excellentia splendē
dentibus, leves has pagellas consec-
crare sustinerem. Sed quo sæpius
tamen tum eminentioris virtutis,
qua splendētis, cum gratia & be-
nignitate arctiorem nexum, tum
oblatam mihi jam antea VESTRO fru-
endi favore felicitatem cogitavi; eo
magis omnis sublata est hæsitatio.
Multa enim magnaq; ista sunt gra-
tiæ beneficiorumq; documēta, quib-
us TU GENEROSISSIME BARO, pater-
nam domum, & TU EMINENTISSI-
ME PROCANCELLARIE, me, indignum
licet, cumulasti. Hac igitur gratia,
hoc eodem favore fretus, Vos Bot-
nicæ gentis SPLENDIDISSIMA LUMINA,
humillimis compellatū venio vocī-
bus, dignemini pro solita gratia &
favore, Me & munus hoc quale-
cunq; in pietatis tesseram, ad pe-
des

des Vestros depositum, benigniori
propensione respicere. Quod si ex
voto contigerit, me etiam, de ulter-
iori fortuna certiorē factum,
latus prædicabo. De cetero, sin-
ceris Deum nunquam non fatigabo
precibus, velit omnes tristioris for-
tunæ insultus, a VOBIS VESTRISQ;
longius remotos, ut sic omnis,
cumprimis Botnica studiis incum-
bens juvenus, de Tantis MÆCENA-
TIBUS, per longos dies sibi gratula-
ri queat.

GENEROSISS. & REVEREN-
DISS. NOM. VEST.

Devotissimus Cultor
JOH. BART. ERVAST.

PLURIMUM REVERENDO VIRO,
Dn. BARTHOLDO ERVAST,
PASTORI in Pudasjerfvi me-
ritissimo,
Parenti Optimo.

PER QVAM REVERENDO DOCTISSIMOq;
VIRO,
D. CHRISTIERNO BONELIO,
V. D. ministro in Kiemi meritissimo,
Fautori Optimo.

In gratissimi animi significationem,
ob beneficia nunquam non sibi præ-
stita, dissertationem præsentem, Vo-
bis sacram nuncupat

NOMINUM VESTRORUM.

Filius obedientissimus,
Cultor observantissimus,
J. E.

FRATRI DILECTO,
Dum
De CULTURA INGENII
differeret,

Hoc quicquid est *σύνταγμα* festinan-
ter posuit.

Fortiter ut miles Martis generosus
in armis

Dimicat, atq; ferox in media ar-
ma ruit;

Ut referat Victor palmam, virtutis
honores,

Ambulet & lauro cinctus Apollinea.

Ut mercatorem dum magnum ferre
talentum,

Dum gessit quæstu divitias avido,
Non fluctus rupeve cavæ, scopulive
sonantes

Deterrent, nec ad huc horrida spe-
ctra maris.

Impiger ut nunquam certator viri-
bus ullis

Parcit, dum palmæ præmia digna
petit,

Si

Si vel sit lapsus Nisi, vel dura Dare-
tis

Infortunati vulnera habenda viri.
Sicq; in Apollineis qui gestit vincere
castris,

Atq; altum viridi cingere fronde
caput;

Non dubitat Soles Lunasq; sacrare
Camænis,

Et colere ingenuas fervidiore ma-
nu

Artes. Non illum sudor, multive la-
bores

Terrent; nam magnos præmia ha-
bent stimulos.

Horum testis adest Frater, dum siste-
re nobis

Heic nullus dubitat CULTIUS INGE-
NIUM.

Hinc Te quærit honos, expectant
præmia digna,

Sicelides capiti laurea ferta dabunt.

ISAACUS ERVAST.

THES. I.

§. I.

ominem no-

bilissimum qui-
dem esse creatura-
rum, maximisq; di-

tatum dotibus, nemo negaverit: eun-
dem tamen summis laborare morbis
& defectibus mentis, haud difficul-
ter animadvertimus. Hæc autem e-
jus formosa deformitas, & præstans
miseria, si per sanam culturam in
statum saniores mutata non fuerit,
vere cum Seneca exclamaveris: O
*quam contempta res est homo, nisi supra
humana se erexerit a).* In hoc igitur
omnis nostra versari debet opera, ut

A

men-

a) *Præf. lib. I. nat. quest.*

tem a morbis & defectibus liberemus, hoc est, ingenium excolamus. Brutorum namq; est, in nativa sua manere ruditate; hominis autem, per prudentem curam adqvisita accessione, mentem exornare. *Pecudes enim, inquit Cicero, nihil sentiunt præter voluptatem: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquirat, aut agit, videndiq; & audiendi delectatione ducitur b).* Vocabulum autem ingenii, quam varie accipi soleat, & quid heic significet, verbo tantum indicabimus. Quidā in tantum dementiæ progressi sunt, ut *ingenium* ipsum Deum immediate in corpora agentem, vel ut rursus alii, genium quendam inhabitantem, dicerent. Nonnulli autem, & quidem meliora edocti, vel pro facultate quadam discernendi bonum, vel pro docilitate seu apprehendendi celeritate, conjuncta cum memoria, usurparunt. A nobis vero sensu laxiori, pro complexu facultatum mentis ad addiscendas artes bonas facien-

b) *Lib. I. cap. 30. off.*

entium, adhibetur. Ut vero de altero vocabulo aliquid addamus, necessum non est, cum audito isto, statim etiam significatio pateat. Si autem ista, quæ de præsentī hac nobili & luculenta dicta sunt materia, aut justo breviora, aut etiam non adeo accurata esse videantur: isthoc in examine, L. B., tum nos imperata brevitate & temporis summa angustia fuisse constrictos; tum ne Te quidem ipsum, supra erroris periculum positum, & infallibilitatis privilegio donatum esse, cogites, velim.

§. II.

NE autem nudis assertionibus, tantum assumtis, sed non probatis, omnis noster insistere videatur labor, ut ostendamus ingenium, de quo acturi sumus, revera homini a Summo Numine esse datum, tum quare & in quem finem, nobis incumbere intelligimus. Priusquam vero in explicatione momenti prioris, ulterius progredi possimus, paucis & quan-

4
tum ad institutum, variae philosophorum hac de re attingendae sunt sententiae. Et ut in omnibus aliis, ita etiam hoc in puncto, varie admodum hallucinata est humana ratio: fuisse enim aliquando & istos, qui omnis ingenii & animae in homine existentiam plane negarent, testatum reliquit Cicero. c) Quae quam absurda & ab omni sana ratione abhorrens sit sententia, ipsa quemvis naturae penitior edocebit consideratio. Alii rursus in contrarium prolapsi extremum; etiam irrationales creaturas, rationali anima donatas esse docuerunt. Sed haec ulterius discutere & examinare instituti non permittit ratio: nobis enim non de cujusvis, sed rationalis tantum animae facultate sermo est: quoniam & haec variae admodum, eaeque multiformes reperiantur sententiae. Quidam enim de anima hominis ejusque facultatibus vel magnifice vel abjecte nimis senserunt. Inter hos, hac opera primo loco ex recentioribus nominandi sunt, qui animam pro

c) lib. 1. *Tul. Quest.* sub-

substantia quadam corporea & materiali habent, ideoq; immortalem esse fateri nolunt. Nec multum ab eadem sententia alieni sunt Stoici, qui animas inæqualis conditionis & dignitatis existimarunt: stultorum cum corpore perituras; sapientum vero aliquanto durabiliores, nisi aqvis exspirassent, statuentes. Huc etiam pertinent, qui animabus inesse quandam materialitatem & principium aliquod seminale contēdunt, quo generare & ex semine suo præexistente, via quadam sublimi propagare alias, sibi & suæ naturæ similes animas possint. Ex istis autem, qui de anima hominis ejusq; proprietatibus magnifice nimis sentiunt & judicant, nunc nominasse sufficiat, defensores & propagatores philosophiæ mysticæ & theosophicæ, quippe qui Deum essentialiter ut aliis rebus creatis unitum, earumq; causam immanentem esse, omniaq; ab essentia ejus emanasse & effluxisse; ita cum homine essentialiter unum esse, & animam cum suis facultatibus perfectam

fectam essentiae divinae repraesentare imaginem, & modum esse substantiae ejus aperte docuerunt: ut jam omnes alios, qui animam & ejus operationes quoquo modo extollere, & aनावis penitus liberare voluerunt, praetereamus. Quae omnes recensitae opinioniones in eo se mutuo contingunt, ut ingenium omne aut nimis deprimendo penitus negent; aut etiam plus justo evehendo, in eo collocent statu, ad quem per culturam a nobis exercendam, ne perveniri quidem, nedum ultra profici potest. Ubi quidem ut totam naturam, ita ingenium & ejus potentias valde corruptas & debilitatas, nec eo, ut essentiae divinae sint participes, extollendas volentes fatemur, nolentes vero omnes cogimur: in tantam tamen tamque abjectam conditionem detrusas esse, ut plane negandae censeantur, abnuimus. Ipsa enim nostrae, cum reliquorum animantium natura, diligentior collatio, istud manifeste monstrat, quum ingenium excellens ista prerogativa sit, qua
 nos

7
nos reliquis animantibus antecelle-
re voluit summus Arbiter : quod si
negando demseris, nihil differentiae
inter rationalia & rationis expertia,
præter erectam corporis structuram
relinqui facile intelligitur : ut jam
alia , in re tam aperta, ta-
ceamus. Et ut adesse homini fa-
cultatem istam sive ingenium, de quo
sermo, manifestum est ; ita non mi-
nus quem in finem, cujus in laudem
isto uti debeat, cuius rem curatius
pensitanti, facile patebit. Ipsa enim
nobis innata vis, dum cogitationes
nostras, in nos ipsos reflectit, facile
unumquemq; docebit, se totum cum
omnibus suis bonis & donis, ut Sum-
mo Numini originem debere ; ita
ad obediendum ejus voluntati, man-
data exsequenda , laudes extollen-
das, obligatum esse. Dum enim ex-
cellentiam nostram, præ brutis ani-
mantibus juste respicimus, simul et-
jam intelligimus, a quo, cujus gloriæ,
quorum ob commoda, tam excelsa
natura donati simus. Ingenio quippe
gaudemus , non ut otiosis , inuti-
li-

libus, falsis aut noxiis speculationibus, illud impleamus; verum ut ab objectis spuris ad vera flectendo, certa, sana, incerta & viva, de Creatoris excellentia & bonitate erga nos, de nostris officiis erga illum, erga nos ipsos & alios, exornemus & excolamus. Erga Deum, inquam, ut pro nostro & totius universi Creatore cellissimo, auctore & sustentatore benignissimo, agnoscamus, eum propter bonitatem amenius, maiestatem veneremur, in eo spem collocemus, eo adquiescamus. Erga nos, ut mentem ab errore, ignorantia, affectibus & amore infano liberemus; sana vero cognitione & appetitu beemur. Erga alios, ut agnita communi miseria & aegritudine, æqualitatem servemus, nemini per violentiam consulto damnum inferamus; verum potius, quantum socialitatis natura requirit, aliorum commoda definite vel indefinite promoveamus.

Cum

Cum igitur apud unumquemq;
extra omnem dubitationis aleam po-
situm sit, homini, ut non vita, ita
nec aliis donis, prout ipsi visum fue-
rit, abuti licitum esse; ideo sponte
sua inde fluit, omni conatu, labore
& sinceritate eo esse tendendum, ut
ingenium a nævis & defectibus, per
culturam liberet & expurget. Cul-
tura vero ista qvanqvam ad summam
perfectionē pervenire nequeat, quod
eo magis impossibile, quo minus
communis mali vera origo, & for-
malis existentia rationi est nota:
quin tamen per industriam in multis
corrigi, & ab ulteriori in ægritudi-
nē immersione cohiberi queat, ne-
mo sanus negaverit. Hinc vere isti
vani dicuntur, qui artem qvandam
generandi liberos, excellentia inge-
nia ad litterarum studia habentes,
Scriptis suis parentes publice doce-
re voluerunt. Ut autem asserta cul-
turæ possibilitas, & obstantium diffi-
cultatum momenta eo melius pate-
ant;

ant, de variis ingeniorum formis, paucis agamus. Fatendum est autem unicuiq; , ut varias & inæquales corporis, ita etiam animi in diversis subjectis diversas reperiri vires : apud quosdam enim larga deposita esse dona, alios minuta & extenuata, quibusdam vero plane denegata quasi videntur : adeo ut quemadmodum innumerabiles fere formæ facierum externæ, etiam animorum & ingeniorum internæ variare soleant. Ad certas tamen classes ab eruditis, prout hoc vel istud donum dominari primasq; tenere partes cernitur, referuntur. Quibusdam enim multo cum sudore & labore, adversante quasi & repugnante natura operi insistendum est, priusquam rem percipere & pernosse queant. Attamen eosdem sæpe in suscipiendis laboribus singulari constantia, perficiendis invicta assiduitate & patientia ferrea præditos, iudicio & diligentiori mementorum pensitatione rerum profunditates penetrare novimus. Quod enim naturæ facilitas negavit, hoc

artis & industriæ abundantia compensant, antiquitatis tenaces, ad tuendum & conservandum nati. Hinc etiam de istis, apud quos contrariæ naturæ facultates & dona reperiuntur, haud difficile est judicare. Fervore quippe naturali & concitato instinctu ad actiones feruntur, in solvendis difficultatibus, inveniendis rebus novis, alacres & felices: ut si juxta prima facilitatis initia, de reliquis judicium ferre liceret, felici & magno ingenio eos gaudere quivis judicaret. Ceterum hæc ingenia speciem quidem magnitudinis ad summam ascendentis fastigia ostendunt; deficiente vero arte & constantia, ultra primum fervoris conatum fere nihil proficiunt. Atque, sic apud quosdā ingenium per celeres & subitaneos, alios vero bene coctos & diu excultos motus, suam prodere vim judicatur. Sed & istud sæpissime accidere observatum est, ut utraq; harum facultatum conjunctis viribus actiones suas edere satagant, & felicitas atque promittitudo, cum assiduo labore & constantia

stantia partus communes edere videntur: ita tamen, ut insita naturæ celeritas, primas etiamnum jure sibi vindicet partes, quæ rursus nova ingenii facies est. Ubi vero omnes tam artis, quam naturæ vires æqualitatis inter se junctæ jure & pares esse videntur, tum nova quædam ingeniorum exinde provenit forma. Cum itaq; exactior eaq; constans rerumq; pondera pensitandi & penetrandi cura, cum celerrima quadam & ignea naturæ facilitate, de palma studio quasi certare videtur; ille certe, apud quem, felix hæc & jucunda horum donorum de primatu est contentio, optimo ingeniorum ordinariorum gaudere judicatur. Sed ea ingenia, quæ heroicorum & extraordinariorum nomine venire solent, omnia alia longe superant. Et hæ sunt istæ classes, ad quas ingenia communiter referri solent: quæ etiam alio modo, prout imaginatio, judicium, & memoria, primas tenere videntur, recenseri possunt. Ut itaque propter di-

diversa diversis gradibus, in natura hominum existentia dona, variae ingeniorum exoriuntur facies: ita etiam hujus varietatis diversae constituuntur causae. Nominare heic lubet sanguinem cum sua mixtura varia, ex particulis vel crassioribus vel subtilioribus, magis minusque compositum, ex cujus temperamento, quosdam inclinationes animorum derivare voluisse notum est. Ubi istud quidem verum est, pro diversitate constitutionum corporis, ob arctum hujus cum anima vinculum, etiam animi diversos aliquando videri effectus. Sed tanta tamen corporeae operationi in animum vis & efficacia merito denegatur, quanta ad inevitabilem actionum in mente consecutionem requiritur. Animum enim inclinari quidem in statu tranquillo & ordinario, non vero regi a temperamento, manifestum est. Et ut hujus felicior vel infelicior est dispositio, ita etiam spirituum animalium, diversa admodum est natura: pro quorum varietate varias men-

mentis dari operationes judicant
 phyfici. Sed unde tanta tempera-
 mentorū sit diversitas, nec istud uno
 modo definitur. Quosdam enim ad
 influxum & efficaciam corporum cœ-
 lestium, seu convenientiam partium
 corporis humani, cum materia &
 qualitatibus eorum, provocare no-
 tum est: quæ de re videatur Budde-
 us *d*). Præter hæc etiam aliæ diver-
 sitatem complexionum efficientes af-
 ferri solent causæ, ut cœli aërisq;
 in certis locis unumquemq; circum-
 stantis temperies, ejus cum sangui-
 ne in corporibus quotidiana mixtio,
 ciborum & potuum diversitas, par-
 tium in corpore structuræ aptitudo.
 Ulterius nec plane contemnenda
 sunt, quæ in genere de diversis u-
 niuscujusq; ætatis, juvenilis & seni-
 lis, commodis & incommodis, entibus
 moralibus, divitiis & paupertate, dis-
 putari solent. Ex his igitur omni-
 bus facile patet, quamam momenta
 excolendis ingeniis aliquid facili-
 tatis aut difficultatis afferant: certe
 pos-

d) Phys. part. IV. c. III. §. XII. XIII. & c.

possibilitatem culturæ aperte satis
 monstrant. Namq; ut res inanima-
 tas a statu suo naturali mutari &
 curvari, feras bestias iracundia fer-
 ventes, per crebram assuefactionem
 mitigari, terras steriles & infructu-
 osas arte reddi frugiferas posse vi-
 demus: ita quin hoc in homine, qui
 longe eminentioribus donis ditatus
 est, majori cum jure procedere queat,
 nulla obstat ratio. Et quanquam quæ-
 dam ingenia, non tantum naturali
 facilitate carere, verum etiam tardi-
 tate laborare dictum; tam triste ta-
 men tamq; fatale cuiquam imposi-
 tum esse jugum, ut per nullam ar-
 tem diligentiamq; excuti queat, ne-
 mo facile affirmaverit. Ubi rursus
 ex adverso observandum, vix in to-
 tum exui & annihilari, ipsam ho-
 mini naturaliter radicatam posse
 complexionem: *nulla quippe sapien-
 tia, inquit Seneca, naturalia corporis
 aut animi vitia ponuntur; quidquid in-
 fixum & ingenitum est, lenitur arte, non
 vero vincitur. e)*

e) Ep. XI.

THESE

§. I.

UT ipsa cultura & modus excolendi ingenium eo melius pateat, de modis corrumpendi, & ipsis morbis breviter agemus. Inhæret quidem omnibus cujuscunq; ætatis & temporis, universale istud malum, naturæ corruptio: tanto tamen deterior nostri sæculi videtur conditio, quanto ad virtutes magis decrescit ad vitia vero crescit amor. Sed non sufficit ad miseriam hoc universale malum; quotidie enim infinita morborum genera, studio quasi in animos inferuntur: quod quomodo jam ab infantia & postea fiat, paucis exponemus. Dictum fuit superius, affectus & inclinationes animi haud raro temperamentorum sequi constitutionem; temperamentum autem a cibo & potu haud parum mutari. Quo itaq; minus corpus tenerum cibus firmatum fuit, eo magis etiam prima alimenta in eo efficaciam

ciam suam exserunt: alimenta vero ista an semper sanguini vigorem & corpori salubritatem afferant, quæ sine delectu tum alias, tum etiam per multas cujuscunq; conditionis uni infanti adhibitas nutrices, ingeruntur, non sine causa dubitatur. Cum vero linguæ & rationis usus sese ulterius explicare & exserere incipiunt, tunc quidem prima boni ingenii & indolis eo diligentius jacienda essent fundamenta, quo magis animus liberorum ab infusa cognitione liber & vacuus, ad recipiendum quicquid ingesseris, aptus est: cum primis autem recti de Deo sensus sinceriq; cultus initiis, animus esset imbuendus. Cui ministerio ob- eundo, non alius quisquam, magis aptus aut obligatus est, quam ipsi parentes: sed quam inepte & negligenter hoc fiat, tristis loquitur experientia. Quidam enim in institutione liberorum, quod ad cultum divinum pertinet, non solum negligunt plane; verum haud raro pro auctoritate paterna, quod impium

& inhonestum est, evoniam fortem virum ex more seculi ita deceat, liberos patrare cogunt. Quidam rursus verbis quidem vera dicendo & inculcando, boni honestiq; sensum animis instillare nituntur: ex altera tamen parte, vel turpia & obscena ipsi loquendo, vel aliis damnosis impietatis exemplis, quidquid dicunt, aut aperte falsum & fictitium, aut non adeo magni momenti esse ostendunt: non considerantes, infantes vita domestica tanquam speculo uti. Ut jam nihil dicamus de nimia conniventia, blanditiis & lenociniis quorundam parentum, quibus animos liberorum suorum enervant, & voluptati potius quam virtuti advefaciunt, quicquid hi petunt, isti statim permittunt: si obscenum & turpe loquuntur, tanquam singulare animi specimen laudant, risu approbant. Memorabile & ad rem apprimè faciens istud exemplum est, quod affert Zvingerus, de matre nimiae indulgentiae in filium; *Locuples quaedam, inqviens, mulier, cum unico filio*

lium nimis indulgenter educaſſet, ſur ſa-
 ctus filius & ad crucem ductus, vidit ma-
 trem, cum qua, cura ſecretum petiſſet
 colloquium, os præbens matri, nares ma-
 tris dentibus avulſit, atq; in humum ex-
 ſpuens alta voce dixit, ſit hoc, civeſ, præ-
 tium maternelle educationis, diſcant igitur
 matres aliæ honeſte educare ſuos fi-
 lios f). Dixit non nemo de inertia
 Megarenſium in educandis liberis, ſe
 Megarenſis alicujus arietem eſſe mal-
 le, quam filium: quod ſi ad hæc tem-
 pora quis applicaverit, non er-
 raſſe cenſendus eſt. Domos exſtruunt,
 actiones inſtituunt, divitias colli-
 gunt homines, de educatione libe-
 rorum pauci ſolliciti: ut non ſine
 cauſa cum Thebano Cynico, cum in
 editiſſimum urbis locum aſcendiſ-
 ſet, exclamaveris: Quorſum ruitis
 homines, qui omne ſtudium in pe-
 cuniis collocatis, filiorū vero, quibus
 eas relinquatis nullā habetis curam?
 In genere de corrupta educatione
 domeſtica dicimus, liberos non ad
 virtutem & veritatem, ſed falſam e-

B 2

jus

In Theat. vit. hum. Tom. I. L. 3.

jus speciem, ad inanem pompam, levissimum & inutilem populi applausum & curiositatem noxiam a parentibus instrui: ut vere cum Aurel. Imperatore hanc insanam educationem lamentari possis dicendo: *Non ego, o Roma, viarum strata eversa, tellus pluviiis pervia, pinnas dejectas, nemora caesa, civiumq; numerum imminutum deploro. Ista enim tempus tibi & dedit & aufert: sed illud desleo, nec unquam deslere desinam, quod tantam bonorum parentum penuriam, & funditus eversam disciplinam domesticam video. Tum patriæ interitus consummatus est, cum filiorum filiarumq; educatio luxari cepit g). Ut igitur in institutione domestica, mala & perversa in animis liberorum jacta sunt fundamenta; ita in scholastica, eo minus convelli ista, & meliora in locum substitui videas, quo majores ibi obviæ sunt anomalix. Quo magis enim tenera ætas, omni infusa cognitione & notione vacat, quoq; magis voluntas aut amore aut timore præcepto-*

g) Grez. lib. II. c. II.

ptorum inclinata est : eo majori cum vi & pondere ingeniis hisce , dicta eorum imprimuntur. Sed quam vera atq; solida, prima ista aliquando sint principia, effectus docent : si enim clarius solidiusq; fundamentale principium esset, minores obscuritates & difficultates, in conspectariis inde deductis, occurrerent. Dantur haud raro & isti informatores, qui ne ipsi quidem intelligunt, quamnam sana & solida sit doctrina, quæve vitam discipuli felicem reddere & publicæ utilitati esse queat : sed principiis & notionibus aut aperte falsis aut male & confuse propositis, quibus proprium cerebrum scattet, mentem ejus implent. Vere igitur non minus quam erudite, eadem de re scribit vir Celeberrimus. Men om Låremåstaren är sielf i möresker och hafwer falska grundmeningar, så gör han den elaka grundwahlen uti lårepiltens hierta alt fastare och fastare; den stactars unga själen war der då med konst förderfwad, och för åldrarna fiopa hennes stada för pens
nirs

fingar. Quidam his jactis fundamen-
 tis, falso sibi persuadentes, summam
 eruditionem, in inutilibus subtilita-
 tum terminis consistere, omnem in
 istis colligendis & memoriæ imprī-
 mendis, collocant curam; dum
 ingentem istorum coacervarunt cu-
 mulum, veram & solidam sapien-
 tiam se possidere rati: cum tamen,
 si rem rite pensitaveris, non sine
 causa omnem eorum eruditionem
 hac inscriptione notaveris: *heic in-
 felix lolium, & steriles dominantur avenæ.*
 Ubi igitur sana & solida principia,
 in quacunq; disciplina, cumprimis
 iis, quæ de Deo, vero ejus cultu &
 virtute agunt, animis crescentium im-
 pressa non fuerint, exinde non nisi
 infinita errorum & absurditatum
 genera provenire possunt. Ut enim
 religio omnem societatem firmat &
 stabilit; ita atheismus solvit & de-
 struit. Non cogitant miseri hi do-
 ctiores, quanta damna, juventutem
 perverse docendo reipubl. afferant:
 dependet enim salus civitatis, a bo-
 na liberorum educatione, qui ali-
 quan-

quando membra eam constituentia futura sunt. Quod munus, inquit Cicerō, Reipubl. afferre majus meliusve possumus, quam si decemus atq; erudimus juventutem? his præsertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda & coercenda sit *b*). Quicum consentiunt hæc philosophi jam supra laudati: Dera före är uti ett land och rike mycket munnit, om de unga studerande blifwa wäl artade, af hwad ått och stånd de må wara, emedan den allmänna upfostringen twiswels utan, mycket artar sig der efter. Om all ungdom uti ett land blifwo wäl upfostrad, så hade man kan stie, ännu en gyllende tid, och behöfde intet ropa, o tempora, o mores *i*). Possent e quidem vitia ex mala educatione provenientia, in tria universalia, ambitionem, avaritiam, & voluptatem revocari; sed instituti brevitās id non permittit: in genere tantum dicimus, hinc arcessendam esse originem falsarum opinionum;

b) de Divin. lib. 2. c. 1.
i Första till förm. öf.

i) Rydelius

num, litium & inutilium controver-
 liarum, aliarumq; absurditatu n. Sed
 & philosophicus atheismus hic originem &
 incrementum accipit, si externa tantum
 honestatis ac eruditionis, non autem vera
 pietatis in liberorum educatione habeatur
 ratio, siq; quod solenne admodum est, ad
 ambitionem viriumq; ingenii ostentatio-
 nem, rationisq; adeo abusum, quovis mo-
 do exerceantur. k]

§. II.

UT in vita domestica & Schola-
 itica, ita non minus in conversatio-
 ne & consuetudine corrumpuntur
 ingenia. Nihil equidem neq; in col-
 loquiis, neq; conversatione cum æ-
 tate juvenili admittendum esset, quod
 non omne ad exercitium boni & in-
 crementum virtutis tendat, adeo ut
 quot commilitones & collocutores,
 tot etiam virtutis & honestatis ma-
 gistri & exstimulatores forent. Re-
 quiritur enim, quo quis utile Reip.
 membrum & bonus in civitate queat
 esse

k) Budd. in Thes. de Ath. c. IV. §. II.

esse civis, ut non tantum mandata
imperantis exsequatur, iisdemq; ob-
ediat, verum etiam erga cives se u-
tilem & ad auxilia facilem præbeat,
publicum Reipubl. bonum privato
anteponat, non ad artem suam cal-
lidus, sed in commune prudens,
hoc est, omnes curas & labores co-
dirigat, ut salus & tranquillitas publi-
ca conservetur & promoveatur. Hinc
etiam non minus prudenter, quam
utiliter apud quasdam gentium mo-
ris fuisse legimus, ut ille, qui quem-
vis juvenum, aliquid injusti patran-
tem offendisset, & in illum tanquam
proprium filium iuste non animad-
vertisset, pro inutili & degenerate ci-
ve reputaretur. Dum enim fervens
juventus, nullos inhonestæ & tur-
pis actionis castigatores, plurimos
vero applausores & assentatores ex-
peritur, in excogitandis & patran-
dis ejusdem generis actionibus, in-
cenditur & extimulatur. Non co-
gitant isti homines, quantum scelus
sit, animum ex imprudentia vel per-
vicacia prævaricandi libidine saucia-

tum, non tantum in sua aegritudine incuratum relinquere; verum etiam per publicam approbationem eidem profundius immergere: cum tamen si quis rem juxta tabulas legis sive naturalis sive revelatae, recte ponderaverit, obligatione se adstrictum sentiet, ad unumquemque maxime ex imprudentia & precipitantia juvenili, in malo constitutum, decenti eaque prudenti correctione emendandum. Poenarum quippe & correctionum fines ut compensatorii, ita medicinales sunt. *Non enim nocet, inquit Seneca, castigatio, sed medetur specie nocendi: quemadmodum quaedam basilica detorta ut corrigamus adurimus, & adactis cuneis non ut frangamus, sed ut explicemus, etidimus: sic ingenia vitio prava, dolore corporis animique corrigimus (1).* Ubi vero haec omnia negliguntur, quid aliud expectandum, quam communis omnis honestatis strages & virtutis ruina? Et nostro quidem aeo eo malitiae perventum est, ut in coetu communi & conven-

tur

in frequenti, apud plurimos, virtus
& honestas exulare, vitia vero &
omnis inhonestas dominari videan-
tur. Cujus farinae homines, si in
conversazione, imprudens & incau-
ta juvenus, commilitones nacta
fuerit, nihil aliud quam certissima
ingeniorum corruptio & omnis ma-
liciae propagatio exinde provenit:
cū primis si confabulationibus fa-
mularum, nugis & gerris otiosorum
liberis interesse licitum sit. Et ut
conversatio sine delectu cum aliis e-
jusdem sexus noxia est & pernicio-
sa; ita promiscua cum segyiori ma-
gis etiam damnosa est. Vix quippe
ad quodquam vitii genus, natura
præiores sunt mortales quam lasciviam:
cui igni occulte quemvis u-
renti, si alimenta admoveris, in a-
pertam apud incautos erumpet flam-
mam; & ut libido omnis impietatis
blanda mater, pietatis vero & hone-
statis damnosa noverca est, ita etiam
ex animis cultorum, omnem boni &
honesti sensum, quantum possibile,
evellit & eradicat. Quanta igitur

damna tam felicitati publicæ, quam privatæ, jusmodi inhonestarum consortia afferant, ex testimonio sequenti patet: *Equidem utrum prius deplem, nescio, penuriam qua premitur civitas, bonarum; an stragem, quam edunt in juventute Romana, impudicæ. Non tantum damni important Ætne incendia Siciliae habitatoribus, quantum unica femina improba regionibus urbis. Femina inhonestæ, bestia truculenta, pestisq; est in civitate. Ad malum invehendum satis ingeniosa, ad bonum producendum plane iners. Multaq; regna unius feminae pravitæ concussa fuisse hystoriæ testantur m).* Et ut per conversationem, ita non minus per consuetudinem, corrumpuntur ingenia. Verum quippe illud quidem est, habere hominem, præter excellentiam rationis & aliud singulare donum, libertatem voluntatis: nihilominus tamen & hoc verum est, insitum esse singulis necessarium & inevitabilem boni amorem. Bonum autem istud aliquando specie tantum & apparenter tale est;

quo

qvo magis autem hoc bonum , sive specie jucundi blanditur , sive utilis se commendat, sive honoris gloria-
 tur ; eo majori cum vi voluntatem inclinatur , & ad mala præcipitem dat.
 Qvi boni amor & opinio de isto , quanto altiores in animo egit radices ; tanto magis etiam omnem mentis sanitatem perturbare potis est : & qvo sapius ista falsi boni opinio repetitur & in mente excolitur ; eo magis ingenium corrumpitur , & in malo obduratur. Per crebram earundem actionum repetitionem etiam externas corporis partes, non parum posse flecti, & novum inducere habitum notum est : quod quin æque in mente fiat, nulla obstat ratio ; cum primis si inexplicabilis corporis cum anima connexio rite pen-
 sitetur, cujus ope anima adeo arcte corpori juncta est , ut sine partibus hujus subtilioribus certas suas actiones producere nequeat. Qvo sapius igitur qvavis, objecta noxia animo representando, de utilibus falsa judicia formando, notionibus ste-
 ri-

rilibus mentem implendo, semet delectaverit, eademq; recolendo repetierit; eo magis etiam per istam consuetudinem ingenium corrupisse censendus est.

§. III.

DIxi mus breviter haec tenus de modis quibus ingenia corrumpuntur: jam vero in sequentibus de ipsis ingenii morbis & defectibus, in quos isti consistant, paucis est agendum. Mentem hominis unicam quidem esse tamq; simplicis essentia, ut in partes quae partes non sine absurditate dividi credendum sit: a diversis tamen objectis, circa quae versatur, immo & ipsis effectibus & operationibus, diversa sortitur nomina. Quando igitur intellectus istas rerum imagines, quae a sensibus externis ope spirituum animalium ad cerebrum deferuntur, contemplatur, imaginari dicitur: & hinc distinctio imaginationis ab intellectu

puro. Imagines autem supra nomi-
 natae, vel per operosam mentis in-
 quisionem, vel absq; hac, nolenti-
 bus & invitis nobis recurrunt & pro-
 deunt: unde imaginatio passiva &
 activa audire solet. Morbos igitur
 imaginativæ facultatis ostensuris,
 primo observandum incumbere in-
 telligimus, posse aliquando vim i-
 imaginativam, quanquam in quibus-
 dam insanam & corruptam, in aliis
 tamen rectam & sanam esse: uti non
 semper eadem corruptionis quanti-
 tas & magnitudo; ita nec in omni-
 bus eadem insanitas perversitasque
 constituenda est. Et ut vis hæc, in
 se & sanitate sua considerata, apud
 omnes quod ad excellentiam, non
 uniformis eademq; est; sed pro di-
 versitate subjectorum, diversa etiam
 ejusdem promptitudo est & celeri-
 tas, quæ ex diversa spirituum ani-
 malium ipsiusq; cerebri & nervorum
 constitutione, provenire existima-
 tur: ita quin in contrarium etiam
 eodem modo se habere queat, nulla
 obstat ratio. Primum igitur præci-
 puum-

puumq; , quod imaginationi in genere tribuendum, hoc malum est, quod versari cupit circa inutilia turpia & obscæna. In cuius vitii si inquisiveris causam, vix aliquam magis genuinam reperiēs, quam perversum appetitum. Ad quod enim natura maxime inclinatus, institutione stimulatus, consuetudine confirmatus es, istud etiam quovis tempore majores habebit vires, velle tuum ad suas partes trahendi: quod autem voluntas in rebus corporeis appetit ut bonum, illud etiam propter nexum intimum, in intellectu impuro tale repræsentari facit: ambo quippe spirituum ope actiones suas edunt. Sed hoc tamen non de imperio quodam accipiendum est. Præterea peccatur in imaginatione per nimiam indulgentiam. Cum enim menti ægritudine inhaerente, laboranti, quidquid placuerit fingendi conceditur licentia, infinitæ & pessime coherentes exinde progignuntur speculationes: hinc arcescenda est origo innumerabilium & inu-

inutilium fictionum & imaginum, quas aliquando menti, summa in copia, obversari animadvertimus: ubi enim iudicium directionem hujus facultatis non habuerit, nihil præter supra nominatas absurditates expectandum est. Diximus imaginationem suas edere actiones ope spirituum animalium, qui spiritus, si modo inulitato & vehementiori in motum concitati fuerint, tantæ exinde provenire solent exorbitantiæ & anomalix, quantas non nisi ex causis supernaturalibus productas fuisse, falso quidam persvasi sunt. Cum enim sana ratio, per & propter motum justo vehementiorem, impressiohemq; inde factam, a throno quasi decussa est; exorbitans vero imaginatio una & turbulentus affectuum motus, qui exinde nonnunquam provenire solet, in fervore suo grassatur: quid aliud exinde, quam inauditæ absurditates proveniunt? hinc enthusiasmus, fanaticismus, & alia ejusdē generis derivari solent. Sequitur etiam ex hoc eodē fonte, unius imaginis ex alia depēdētia earundemq; concate-

natus nexus. Cum enim res quædā sive propter comōdū sive incomōdū in nos exinde redundans, voluntatis & succi nervosi vehementem effecit motum, atq; ita ideam notionemq; sui menti solito vehementius & altius impreflit; sequitur, ut notione ista recurrente, non possint non omnia connexa circumstantiarum momenta simul recurrere: unde infinita unius ex alia consequentia, ex eadem consequentia rursus alius convenientis exsuscitatio. Atq; hinc summum huius facultatis vitium patet. Namq; abundante hoc modo imaginum copia, intellectus, additis ab affectu haud raro lenociniis & incitamentis, propter summam viciniam ad contemplationem tractus, haud parum obfuscatur & obtenebratur. Eodem enim temporis puncto, quo hic concatenatus imaginum nexus, abundantia sua intellectum implet, non conceditur isti locus suas exercendi actiones, nisi quasi per transennam, furtim, & summa cum velocitate.

Unde quid valeat imaginatio, & quæ
nam ejus sint vitia, apparet.

§. IV.

Egimus in specie de morbis facultatis imaginativæ: jam vero de iis, qui in intellectu in genere notari solent, pauca adjiciemus. Hi rursus tanti sunt, ut non sine ratione, quidam principium omnis cognitionis ignorantiam dixerint: est enim cognitio nostra, natura admodum arctis circumscripta limitibus, quod naturale malum, per voluntarias actiones, haud raro augetur & corroboratur. Cum enim voluptati nimium indulgendo, quod difficile & laboriosum est, fugimus, non tantum fructibus assiduitatis & diligentiae destituimur, verum desidia & inertia incommodis oneramus. Multa sunt, quæ nostra ipsorum culpa ne assequi aut capere quidem ratione possumus: & si aliquando qualiscunq; adhibita fuerit diligentia, quia tamen constantia caret, in superficiali-

libus hæremus, ut cognitio ista obscura sit & manca, neq; justis partibus rei imaginem menti repræsentans. Ceterum latius serpit hoc malum, quando ex nimia ista oscitantia & ignavia, monstrosam cumq; ipsa veritate pugnantem, nobis fingimus opinionem: quæ quo sæpius repetendo, vel ex pervicacia voluntarie fingendo, menti imprimitur; eo major hujus morbi gradus est & damnum. Hinc etiam est, quod actiones ex hoc mentis morbo, quatenus iste per possibilem curam sanari potuit, provenientes, eo magis taxandæ sint, quo major debiti cognitio, cognitionisq; faciliior adquisitio esse potuit. Positis itaq; fundamentis modo nominatis, dum mens actiones suas ulterius producere, acceptasq; de rebus ideas inter se conferre & comparare nititur, ne illiç quidem minores observantur defectus. Ubi enim mens, recta in rebus fundamenta aut plane percipere nequit, aut obscure & ex parte tantum, aut etiam falso & veritati contrarie; non potest

test, conferendo exinde ortas ideas
 seu conceptus, non errare & falsa
 sibi formare judicia. Et licet ipsa
 quidem principia & fundamenta ve-
 ra essent; dum tamen relationem
 inter ideas collatas rite percipere,
 ac convenientiam & discrepantiam
 animadvertere non valet, hallucina-
 tur. Hinc cum suas formare anniti-
 tur conclusiones, quo feratur & quid
 concludat ipse dubius nescit intel-
 lectus, vel etiam, quod majus ma-
 lum est, neglecta obscuritate falso
 judicat & concludit. Exinde rursus
 & istud est, quod actiones, dum ju-
 dicium in ancipiti hæret, susceptæ,
 non omni carere noxa censeantur: cu-
 si vel maxime legi convenirent, ta-
 men laxam quandam gravioresq; in-
 agente negligentiam involvere vide-
 antur. Ideo omnis actio potius sus-
 pendenda, vel si adfuisset necessitas,
 quæ eam perficiendam imperasset,
 pars mitior eligenda fuisse, judica-
 tur: quod tamen non de moralibus,
 sed damnosis malis accipiendū est. Atq;
 sic apparet, mentem etiam in hoc
 suo

suo opere, propria haud raro culpa, magnis laborare morbis & defectibus. Falsis igitur aut ex toto aut ex parte admisis principis, nihilo meliores sunt, quæ exinde deducuntur, ratiocinationes: aliquando enim nolentes longum earum instituere nexum, præcipitantia haud levi ad finem properamus, atq; sic assumimus potius, quam probamus: aliquando quod ex parte & certo respectu ita erat, latius extendimus. Sæpiissime etiam istud accidit, ut solertiam & diligentiam in excogitandis argumentis noxiis & fallacibus, ad finem perversum pertinentibus, adhibeant homines; aut si iste licitus & honestus sit, male tamen applicent: & quæ sunt plurima alia, quæ heic observari possent. Si vero in causas eorum inquisiveris, vix, si a communi malo discesseris, alias magis genuinas invenies, quam fundamenta & principia mala, a prima institutione in animo impressa, usu confirmata & ab aliis roborata. Hinc præjudicia, quæ in ignorantia, præ-
 ci-

cupitantiæ, & auctoritatis dividi solent.

§. V.

Ut intellectum, ita non minus Voluntatem, magnis monstrosisq; laborare vitiis notum est: de quibus, iisq; cum primis, quæ momentum aliquod habere videntur ad inducendam intellectui obscuritatem, breviter agendum. Quod vero ad voluntatem, quæ pura dicitur, attinet, cum summum ejus istudq; late admodum se expandens vitium, perversus sui amor, quatenus iste per Ambitionem, voluptatem & avaritiam, horumq; effectus, in diversis statibus, erga diversa objecta sese exserit, propter brevitatem explicari nequeat, præterire cogimur: de ista solum mentis potentia, quæ per sensus aut imaginationem ad aliquid fugiendum vel amandum inclinatur, pauca dicturi. Quanquam mens aliquando res & objecta, non tantum vere cognoscit, verum etiam pro sana ista cognitione, appetit aut averfatur: deprehendit nihilominus aliquid

quid, quod ex altera parte, haud minori cum affabilitate & boni specie, contrarium commendat: adeo ut mens nonnunquam seipsam partim ad appetendum, partim ad averfandum aliquod objectum, inclinatum sentiat. Præterquam enim quod ex per-
 vicacia, contra conscientiam suam agant homines, nonnunquam etiam adhibitis ab appetitu sensitivo, sva-
 delis fallacibus & omnis generis blandimentis, rationis lumen in tantum obfuscatur, ut irrisiones pro
 arrisionibus, fella pro melle approbet. Hinc intellectus ulterius, ad excogitandas rationes, quibus etiam veritatis nomen, huic falsæ bonita-
 ti imponatur, quæ tamen ficulneæ & futiles sunt, adducitur. Unde, si sano oculo rem inspexeris, patet, in
 defendendis quibusdam assertis, apud quosdam hanc solam esse rationem: *quia ita vult, ergo verum.* Aliquando
 rursus, præsentè objecto, malum in magno gradu adducente, tumultuo-
 sus spirituum motus, objecti immi-
 nentem effectum menti repræsentat,
 quæ

quæ ex rei magnitudine in tantum
 perturbatur, ut solus appetitus ob-
 tenebrato intellectu dominari videatur.
 Quo in statu quanta intelle-
 ctus sit cæcitas, præter absurdissima
 hoc morbo laborantium judicia, vel
 exinde videri potest, quod morbi
 istius, etiam in externa corporis
 membra magna vis sit. Quod quo
 sæpius fit, eo major deteriorq; effe-
 ctus est. De hisce eleganter admo-
 dum Cicero: *Plura multo judicant ho-*
mines odio aut amore, aut cupiditate aut
iracundia, aut dolore aut letitia, aut spe
aut timore, aut errore aut aliqua per-
motione mentis; quam veritate, aut præ-
scripto, aut juris norma aliqua, aut ju-
dicii formula, aut legis n]. Atq; sic
 breviter ostensum est, qv̄i qv̄antiq;
 isti sint morbi, qv̄ibus ingenia obru-
 ta jacent, ex qv̄ibus ad eadem re-
 tardanda, aliquando plures, ali-
 quando pauciores concurrunt. Quod
 observavit vir Celeberrimus; Deniq;
 circa hæc, inqviens, omnia observandum,
 esse quandam *συμπλοκήν* causarum, quæ

πες

nos in errorem conjiciunt, ac raro propter unicam nos in errorem delabi. Inopia argumentorum; imperitia in iis expendendis, qua suppetunt; eorundem neglectus, quo fit, ut ne ea considerare quidem velimus, fallaces vero similitudinis rationes, dubia dogmata pro compertis habita, opiniones, vulgo recepta, perturbationes animi, auctoritates male tuta, omnia interdum confertim in animos nostros simul irruunt, interdum divisis, ut ita dicam, copiis, nos aggrediuntur & transversos nullo negotio agunt. o)

THES. III.

§. I.

Cum nihil tam inconstans, varium & mutabile sit, quam humana ingenia, præcipue tempore ætatis herbescentis, quando ignea movendi vis, seu agendi pruritus, summas rerum tenere videtur: ideo etiam necessaria agendorum subministrari debent occupationes. Quidquid enim absque

o) Cleri. Log. part. 2. c. 9. §. 20.

que certo respectu ad finem utilem agitur, illud non inconstantiae solum, verum imprudentiae nomine merito taxatur: ideo etiam certum quoddam honestumq; , & ipsis ingeniis conveniens vitae genus eligendum est. Primum igitur hoc in puncto præcipuumq; est, ut ingenia, quorum adornanda est cultura, cognita sint & explorata. Ut enim ductum naturæ sequentes, non sine singulari facilitate in propositis progrediuntur: ita vicissim, qui invitæ minerva aliquid suscipiunt, haud parvis difficultatibus premuntur. Et ut ne plantæ quidem non nisi certis in locis, in quibus necessaria aëris salubritas terræq; fecunditas adest, crescunt: ita institutum igniculis naturæ destitutum, haud adeo felices experitur progressus. Signa autem ingeniorum, quibus ea cognosci queant, in quavis eorum classe varia constituuntur. Quidam ex certis propensionibus de ipsis ingeniis judicant: quarum signa rursus non minus varia enumerari solent:

sed

sed ut hæc ulterius explicemus, brevitas proposita non permittit. Cognito igitur ingenio, eidemq; conveniente vitæ genere electo, prudens mediorum accedere debet electio & applicatio. Ut enim domus sine instrumentis necessariis & aptis, iisq; in ordinem redactis, exstrui nequit: ita nec finis aliquis absq; justis subsidiis & bene applicatis obtineri potest. Præterea in proposito vitæ genere omnis possibilis adhibenda est diligentia: semper enim nimis faciles sumus in indulgendo naturæ petitis, ad commoditatem pertinentibus. Præmia quidem & fructus laborum expetimus; eos ipsos vero plerumq; averſamur, hoc est, voluntate non efficaci in negotio nostro versamur. Vere igitur dictum, *ne illos falsos esse, qui diversissimas res pariter expectant, ignavia voluptatem & præmia virtutis p.* Summus autem omnium in determinato vitæ genere laborum finis esse debet, publica utilitas. Unde sponte fluit, vitam i-

ste-

istorum privatam, qui sine justis causis a publicis negotiis abstinere, & nulli certo vitæ generi se adjungunt, sed sua corrumpendo ingenia, putrida civitatis membra esse malunt, maxime taxandam esse. *Nihil enim turpius est, quam grandis natu senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo probet se diu vixisse, præter ætatem q).* Quod confirmat Hochsteterus dicens: *Nec, sperem cuicumque, ut prolem sine certo vitæ instituto, paternis vivere bonis & divitiis incumbere repertis sinat, quod & a dignitate humana & futurorum prospicientia abhorret. r)*

§. II.

VT honesta & ingenua παρρησία, ne homines pudore agresti detenti, ab aliorum humaniore convictu & conversatione semet excludant, utilis est & laudanda: ita contra nimia sui confidentia & inflata ambitio rejicienda. Cum enim homines nimio sui

q) Sene. de tran. an. lib. 1. cap. 2.

r) Colleg. Puf. exercit. §. §. 2.

fui amore inebriati turgidas de sua
præstantia tenent opiniones, tunc
eo minus ingenio in orbis laboranti
adornare possunt medicinam, quo
magis seipsum Hippocrates esse opi-
nantur: hinc de ulteriore adqui-
renda notitia non solliciti, ad con-
ceptam semel opinionem, tanquam
ad Lydium lapidem aliorum dicta &
facta examinant. Quantum hic am-
bitiosus & turgidus sui amor exco-
lendis ingeniis noceat, ab effectibus
exinde emanare solitis judicare pro-
num est. Hinc enim arcessenda est
origo vitii turpissimi, quo aliorum
labores, si omnia palato non arrise-
rint, ut inutiles rejiciuntur, & ad-
ditis cavillationibus ut pestiferi pro-
clamantur: nec tantum intra pro-
priae ditionis terminos hoc exerce-
tur malum; verum non raro ad ca-
stra aliena extenditur. Quod ty-
rannicæ dominationis genus, nisi
cum tanta rabie grassaretur, nec res-
publica tam altis vulneribus lacerata
ingemisceret. Agnoscenda igitur,
si in studio proposito proficere ve-
lit

lit, sua cuiq; est miseria etiam in minimis, quanta scilicet sit obscuritas & quam spissæ intellectus tenebræ, quam inordinatus perversusq; voluntatis appetitus, ne nimia propriæ excellentiæ confidentia in scopulos incidat. Ad hanc vero miseriæ cognitionem perveniet, si consideraverit, se non semper ne brutis quidem meliorem, verum in quibusdam deteriorem esse: ista enim non tanta appetituum pugna ac homines agitantur, nec alia sui generis tanto odio prosequuntur, ac homines, renitente licet auctoritate legis faciunt, quam si sustuleris, unus alterum devorabit. Præterea si absq; præjudiciis collationem sui ipsius unusquisq; cum aliis sincere instituerit, statim videret, se in promovendis commodis tum privatis quorumcunque, tum publicis, haud raro non tantum defecisse, verum etiam contrarium egisse. Quæ omnia addito respectu defectuum in officiis, quæ Deo debentur, si rite pensitaverit, statim manifestum fiet, quantum etiamnum a vera præstantia absit,

quamq; necessaria sit in excolendo ingenio, propriæ aggritudinis agnitiono.

§. III.

Inditum esse menti humanæ in genere boni desiderium, ex natura ejus sociali patet. Bonum autem istud cum sola defectuum agnitione obtineri nequeat; hinc facile intelligitur non in solis initiis hærendum, sed ulterius nitendum esse: scilicet vera sanitas & felicitas est quærenda. Summa vero ista hominis felicitas seu summum bonum, (de differentia enim horum vocabulorum non sumus solliciti) in quo consistat, non uno modo definitum esse constat: quosdam enim in bonis corporeis, in animi tranquillitate, aliisque rebus istud constituuisse notum est. Quidam rursus, & ipse quidem, priores sententias, aut ut inutiles damnasque; aut ut non sufficientes rejiciunt; sed ne ipsi quidem facile conveniunt, in quo istud consistere statuendum sit. Alii enim propositum sanam rationem

sequendi, seu virtutis exercitium esse dicunt; alii rursus ipsum Deum: quæ quidem sententiæ facili ratione conciliari possunt. Quisquis enim firmo constantiq; proposito nixus, juxta emendatam rationem virtuti operando, ad objectum optimum seu absolute bonum, Deum, respectum habuerit, vere summum bonum attigisse censendus est. Quicumq; igitur, in excolendo suo ingenio recte procedere velit, insitum istum voluntatis appetitum, ad hoc optimum bonum, virtutis Deo placentis exercitium, dirigat: ad quod eo magis excitabitur, quo diligentius cogitaverit, quam excellens prærogativa sit, in isto laborare stadio suasq; terere vires, in quo actiones ejus ad Numinis placitum componi possunt: cum primis ubi sciverit, mandatum Dei, futuram actionum retributionem, ad eam sectandam necessitatem superaddere. Sed sicut solum materiale non sufficit, ut actio sit bona; verum requiritur quam maxime for-

male: ita ingenii eultori summa adhibenda est diligentia, ut removen-
do omnia impedimenta, volunta-
tem a virtutis exercitio retrahentia,
ex sincera mentis intentione, man-
dato Divino obedientiam præstet.
Ponderosa hac de re sunt verba se-
quentia Brachmannum ad Alexand.
M. *Non est fortitudo homines interficere,
faciunt enim hoc latrones. Fortitudo est,
ventris cupiditates extinguere, & istis
potius in bellis existere victorem, neque a
cupiditate opprimi atq; superari ad appe-
tendam gloriam, & opulentiam, & volu-
ptatem. Istas enim si deviceris, non erit
opus adversus externos prælio. Nam cum
externis dimicas, ut istis tributum pendas.
Nonne vides? interea dum externos vin-
cis, te ab interioribus esse victum. Quam
multi censes in dementibus dominantur
tyrannice reges vesania? lingua, aures,
odoratus, tactus, venter, cutis tota, com-
plures etiam interius tyrannice domina
implacabiles & insatiabiles, imperantes
infinita: cupiditates, avaritiæ, libidines
sordes dissensiones. Quibus omnibus hic
&*

*Et aliis item pluribus servant homines Et
ideo cum occidunt, tum occiduntur.*

§. IV.

UT autem & ista quæ ad culturam
intellectus, verbo attingamus, sta-
tim primum præcipuumq; quod heic
observandum venit, id est, ut sobria
& solida paretur eruditio. Erudi-
tionis autem istius eo facilior ube-
riorq; est acquisitio, quo magis vo-
luntas a vitiis intellectum obfuscan-
tibus, purgata est & liberata. Ubi
enim hæc etiamnum cupiditatibus
suis involuta jacet, propter philan-
thiam insanam sana eruditio non ad-
eo facile acquiri potest: sed unus-
quisq; quam didicit partem, pro sum-
ma eruditione venditat. Deprehendes,
inquit vir Celeb. multos, qui linguas,
Grammaticam, antiquitatis studium, Nu-
mismatum notitiam, Et quisquid aliud cu-
riosum invenitur, genuinam demum esse
eruditionem falso sibi persvadent; cum
quod lubentes largimur, egregia modo
sint ejus subsidia Et adminicula. Alios in-

venies, qui Theologiam tantum, Philosophiam item Jurisprudentiam, medicam artem, aut fere quamvis harum omnium partem, veram eruditionem constituere contendant. Qui si partes ejus esse dicerent, nemo facile illis auderet contradicere. Interim hi ab erroris periculo longius absunt, quam qui tandem nescio quo facto, speculationes & tricas Scholasticorum, terminorum obscurorum notitiam, sæpe inutilem, (utilem enim non rejicimus) pro genuina hætenus agnoverunt eruditione, adeo ut fere *κατασκευασμένη* quod fallere nequeat ab illis habeatur: Quod obscurum terminis ac tricis Scholasticis involutum est, profundam sapere ac redolere eruditionem. t). Si quis autem dubius hæsitaret quænam ista disciplinarum sit, in qua optima & solida eruditio quærenda; tum quidem extra dubium positum arbitramur, illam doctrinæ partem optimam esse, quæ magis apta sit, ad promovendum sustentandumq; publicum civitatis & privatum cujuscunq; bonum. Jure quippe ad ostendendam discipli-

t) Lechm. obs. in phil. Bar. B. p. 5.

plinarum excellentiam, argumenta
a finibus sumuntur: fines autem isti,
si non fuerint constituti in utilitate
publica, conjuncta cum honesta cul-
toris privata, ut falsi & spurii reji-
ciendi sunt. Notum quidem est, e-
ruditionem distingvi in utilem, cu-
riosam & inanem: sed ab illis expli-
candis brevitatem abstrahimur. Dein-
de in addiscenda disciplina jam ap-
probata, istæ partes magis necella-
riæ reputandæ sunt, quæ maxime
ad consequendum propositum finem
facere videntur. Ipsa autem erudi-
tio, de qua sermo, ita comparata es-
se debet, ut cum ipsis actionibus
convenientiam habeat: si enim cum
illis non conveniret, nulla ejus uti-
litas, sed potius maximum damnum
esset. Præterea debet eadem eru-
ditio; solidis certisq; superstructa
esse fundamentis: si enim his carue-
rit, non tam eruditio, quam falsa e-
jus species censenda est. Denique
huic eruditioni, ipsa ejus ad praxin
accedere debet deductio, alias divel-
luntur & separantur conjungenda.

Quæ

Quæ vero alias remedia, ad expellendos supra nominatos intellectus morbos afferri solent, præter quod experientia, diligens meditatio, attentio, exercitatio indefessa, utramque faciant paginam, partim ibi nominata sunt, partim per contrarium, facile intelligi possunt. Hic igitur manum de tabula: in votis habentes, ut ea, quæ dicta sunt, ad ipsam praxin, ingenii emendationem applicentur.

TANTUM.

**Wil Philosophiæ Candidaten
Herr JOHAN ERVAST,**

Lå Han i Åbo pro gradu dispu-
terade berömligen om

**Förstånd och Snilles rått
Rykt och upbrukande.**

Om Wisshets grödan skal bli mogen,
Så måst thes Åker brukas rätt ;
Wil man thes Frucht ha in i logen,
Så bör thet skje på thetta sätt,
Som läres uti denna Skrift,
Med en upbrukad åkers snille,
Fast afvund annat såja wille,
Som af the Furier fåt sin drift.
En Åkerman måst råhlig plöja
Sin åker, om then båra skal :
En Siöman sina bragder böja,
Och flitigt achta på sit fall :
En Trågård måste ansas wål,
Bör qwistås, ympas, oculeras,
Och alla wårter råt planteras ;
Så har man för sin möda skål.
På samma sätt Förstånd och Minne,
Wår Siäls fördolda kraft och art,
Inbildnings kraft och andra sinnen,
Om the i godt skal ha god fart ;
Måst man upbruka som sig bör,

I Dugd och Lärdom alltid öfwa,
 Hvad godt ell' skadligt är bepröfwa;
 Och se'n thet goda gärna gör.
 En om the ej så Rycht och Skötsel,
 Ej brukas rätt til flit och dugd,
 Sa föds ej annat än mis- födsel
 Af blind- och dårhet sig til blygd:
 Ja alt thet ogrås nämnas kan
 Uppgår i en oduglig linda,
 Som sig helt tätt tilljammanbinda:
 Men upbråns en gång med hwar an.
 Här af Herr Candidat, wi sinne,
 Hur' I upbrukat Er't Förstånd;
 Cheslikes Edert goda Minne,
 Thet Eder alltid gagna månd':
 Uplyst Förstånd och Siälens wett
 Kan sli' en Rycht och Bruf anställa,
 Och sunda tanclar ther om fälla;
 Som utaf Eder nu är stedt.
 För sådan Rycht och Bruf af slögder,
 För Edert snilles snälla lopp,
 I wandra fan til Pindi högder,
 Och på Parnassens höga topp,
 Att undfå ther ett Heders- Namn;
 The Lärdas Drott skal Eder nu kröna,
 Med Lärdoms Åre- Kronan gröna:
 En I för then ha'n nu gjort gagn.

Af

JOH. M. GRÄN.